

ZPLNOMOCNĚNÍ ŽEN – OD PRAXE K TEORII /

LENKA VESELÁ

Koncept zplnomocnění¹ je definován jako proces získávání přístupu ke zdrojům a rozvíjení osobních schopností s cílem aktivně se účastnit utváření ekonomických, sociálních a politických podmínek života a života komunity (Gender, rovné příležitosti, výzkum 1/2000: 5). Zplnomocnění tedy vyjadřuje proces přesunu z pasivního stavu do aktivního stavu kontroly (Elisheva 2004: 144). Koncept zplnomocnění žen pak vychází z předpokladu, že zlepšení kvality života žen lze dosáhnout pouze tím, že ženy budou mít možnost ovlivnit a zasahovat do rozhodnutí, která jejich životy ovlivňují, to znamená, že budou disponovat pravomocemi ovlivňovat dění v sociálních institucích, které je obklopují – v rodině, místním společenství, na pracovním trhu či v politice. Tento koncept se poprvé objevil v 60. letech minulého století v souvislosti s černošským hnutím ve Spojených státech, od té doby je hojně užíván. Z praxe sociálně angažovaných zájmových skupin jej převzaly a konceptualizovaly mnohé obory; zdomácněl například v oblasti sociální práce, psychologie, sociologie, vzdělávání a v činnosti feministických a rozvojových organizací. Globalizace uspíšila globální i lokální aktivity ve smyslu hesla „myslet globálně a konat lokálně“ a koncept zplnomocnění, který obě tyto dimenze zahrnuje, se stal mottem agendy trvale udržitelného rozvoje. Tento koncept, který zpočátku představoval projev politického aktivismu, si později našel cestu na akademickou půdu, kde byl zasazen do diskursu rozvoje a genderové rovnosti. V předkládaném článku představím koncept zplnomocnění žen z hlediska jeho konceptualizace v rámci feministického myšlení a některých praktických aspektů aplikace tohoto konceptu v praxi.

Feministická revize konceptu zplnomocnění

Příliš častý výskyt pojmu zplnomocnění vedl postupně k jeho inflaci a následně k jeho kritické revizi, zejména z feministických pozic. Feministická kritika principu zplnomocnění odkazovala hlavně na skutečnost, že tento přístup usiloval o zlepšení situace marginalizovaných skupin v rámci stávajícího systému, ale nezpochybňoval společenské uspořádání podporující nerovné rozložení moci ve společnosti (Aithal 1999: 3). „Tento koncept se změnil z emancipačního nástroje na prostředek asimilace, z politického nástroje na nástroj instrumentální.“ (Aithal 1999: 3, překl. autorka). Problém praktické aplikovatelnosti teoretických schémat zplnomocnění ilustruje i způsob jeho institucionálního přijetí. Kabeer (2001: 17–18) hovoří o instrumentálních formách politického ukotvení a ospravedlnění politik na zplnomocnění žen – na rozdíl od abstraktněji chápaných principů sociální spravedlnosti a participace na moci je zplnomocnění lépe měřitelné, pokud je definováno jako prostředek boje proti chudobě žen, zvýšení politické participace žen a zlepšení jejich životních podmínek.

Feministická teorie termín zplnomocnění převzala a zapracovala jej do problematiky rozvoje a genderového diskursu. Koncept zplnomocnění byl adoptován feminismem jako princip podporující chápání žen v roli aktérů změny. Teorie zplnomocnění nicméně také čerpá z feministické teorie (srov. Elisheva 2004: kap. 3) – v konceptu zplnomocnění se odráží snaha feministického přístupu prolnout dualitu soukromé a veřejné sféry s odkazem na premisu, že privátní je také politické a že tyto dvě sféry nelze od sebe oddělovat. Ve feministických studiích se pojem zplnomocnění vyskytuje často v souvislosti s problematikou genderu a rozvoje; tento pojem reflektuje fenomén feminizace chudoby, problémy globalizace a měnících se pracovních trhů, zároveň otevírá otázku měření reálných výsledků rozvoje. Teoreticky se tento koncept dotýká i diskusí ohledně univerzality pojmů demokracie či ekonomické spravedlnosti. K velké oblibě pojmu zplnomocnění přispěla mimo jiné frustrace z depolitizující činnosti organizací, jež měly za cíl institucionalizovat gender mainstreaming a rostoucí vliv nevládních organizací, jejichž rozvojové iniciativy jsou vedené „zdola“ (Oxaal a Baden: 1997: 4).

Klíčem pro pochopení konceptu zplnomocnění je pojem moc (*power*) a možnost podílet se na moci. Feministická redefinice konceptu zplnomocnění vedla k upřesnění příliš všeobecného pojmu moci. Aithal (1999 v návaznosti na Kaaber 1994) ve svém pojetí koncepce zplnomocnění ve smyslu upevnění individuální psychické integrity jednotlivce vychází z rozlišení moci nad někým (*power over*), moci/síly jednat (*power to*), vnitřní síly (*power within*) a sdílené moci (*power with*). Koncept zplnomocnění reflektuje historický vývoj vytváření mocenských struktur a z marxistické tradice přejímá požadavek přístupu k materiálním zdrojům produkce a ke kontrole těchto zdrojů (která následně vede ke kontrole ostatních ve společnosti). Posílení pozice žen se nicméně neomezuje jen na materiální zázemí, ale představuje proces, kdy se mění mocenské vztahy osvojením různých variant zdrojů – kromě materiálních i zdroje sociální a lidské. Sociální zdroje v tomto kontextu vyjadřují očekávání spojená s mezilidskými vztahy, kontakty a sítěmi, zatímco zdroje lidské zahrnují znalosti, schopnosti, kreativitu jedinců atd. Zplnomocnění pak představuje změnu podmínek, za kterých jsou zdroje získávány, stejně tak jako zlepšení přístupu ke zdrojům (Kaaber 2001: 20). V tomto kontextu lze moc vnímat jako schopnost učinit rozhodnutí na základě uváženého výběru (Kabeer 2001: 18). Feministická reflexe principu zplnomocnění zdůrazňuje hlavně důležitost sebereflexe a porozumění žen samotných své situaci a nutnost vytváření povědomí o vzájemnosti a solidaritě mezi ženami, vyzdvihuje tedy princip sdílené moci (*power with*). Chápání moci jako svobodné volby ale naráží v momentě, kdy ženy, které internalizovaly diskriminu-

jící hodnoty a pravidla společenství, definují své potřeby a zájmy v souladu s vědomím své podřízené pozice ve společnosti a podílejí se tak na reprodukci druhořadého postavení žen ve společnosti (Kabeer 2001: 24).

Stadia a dimenze konceptu zplnomocnění žen

Koncept zplnomocnění žen je nutné vnímat v kontextu podmínek, kde bude tento nástroj použit, proto je důležité vnímat tento koncept partikulárně; přílišná generalizace ho ochuzuje o politický potenciál. Projekty na zplnomocnění žen zohledňují specifické sociokulturní podmínky skupiny obyvatel, kterých se projekt týká. V tomto ohledu představuje koncept zplnomocnění vztahovou kategorii (Aithal 1999: 5), protože schémata zplnomocnění nemusejí být přenosná z jedné skupiny obyvatelstva na jinou. Princip zplnomocnění nepůsobí na každého jedince stejným způsobem, navíc teoretická východiska reflektující určité sociokulturní zázemí nemusejí odpovídat specifickým podmínkám a pravidlům společenství, kterému je strategie posílení pozice adresována. Pokud tedy snaha naroubovat hodnoty zpravidla západní společnosti na kultury jiných zemí naráží na místní tradice, plánované zplnomocnění znevýhodněné skupiny žen může vyústit naopak v reálné oslabení této skupiny, kdy ti, kteří mocí disponují, ji de facto poskytují těm slabým a tím je zavazují (z žen tento způsob dělá pasivní příjemce pomoci a komplikuje jejich situaci v komunitě). Tento termín je tedy nutné vnímat jako podílení se na moci, které ale zúčastněné strany nezavazuje (Dugan 2003).

Princip zplnomocnění je třeba posuzovat v několika rovinách – na úrovni osobní i na úrovni větších společenských celků. Kabeer v této souvislosti hovoří o okamžité fázi (přímé jednání jedinců), dále o zprostředkujícím stupni (institucionální pravidla a zdroje) a o „hloubkové“ dimenzi zplnomocnění žen vycházející z třídních, kastovních a genderových vztahů (rovina strukturální) (Kabeer 2001: 27). Obdobně P. Kassey Garba analyzuje čtyři stupně zplnomocnění: uvědomění/poznání (porozumět své situaci a uvědomit si, co bude posílení pozice obnášet), vytváření kapacity pro rozvoj schopností (které daná skupina potřebuje k posílení své pozice), participace a větší kontrola v rámci rozhodovacích procesů a jednání vedoucí ke změně (Garba 1999: 132, kde cit. Karl 1995; autorka tyto dimenze dále rozšiřuje pro specifické potřeby své případové studie posílení nigerijských žen). Zplnomocnění žen tedy zahrnuje dvě komplementární úrovně – vnitřní a vnější. Strukturální změna ideologie společenského uspořádání, tj. dlouhodobý proces změny hodnot, postojů a názorů, které produkují genderové nerovnosti, představuje vnější složku. Současně individuální reflexe potřeby posílení své pozice (např. zvýšení sebevědomí žen) je nutná, aby příslušné programy a strategie byly úspěšné. Jednotlivé ženy nicméně nemohou prosazovat posílení svého statusu izolovaně, ale v rámci kolektivních snah (Kabeer 2001: 48).

Garba (1999) hovoří o dvou dimenzích zplnomocnění – statické a dynamické. Statický přístup implikuje schopnost žen svým hlasem participovat na rozhodovacích pro-

cesech, které se jich přímo i nepřímo týkají a významným způsobem ovlivňují jejich život. Tento přístup tedy implikuje, že stačí dát ženám hlas, aby mohly ovlivnit podmínky, ve kterých žijí. Dynamický přístup pak naznačuje, že se jedná spíše o proces získávání a osvojování si schopností aktivně se účastnit vytváření a zavádění rozhodnutí, které ženy přímo či nepřímo ovlivňují. Garba v této souvislosti hovoří o strategiích vycházejících z těchto dvou dimenzí – endogenní strategie na zplnomocnění žen je postavena na statickém pojetí zplnomocnění, zatímco exogenní strategie navazují na dynamické chápání zplnomocnění (Garba 1999: 131–134). Dochází k závěru, že efektivnější strategie vychází z dynamické koncepce, protože lépe reflektuje sociální vztahy, jež za touto problematikou stojí (její koncept je spojen s případovou studií o nigerijských ženách). V literatuře se setkáme se třemi hlavními oblastmi zplnomocnění znevýhodněných skupin lidí; jedná se o oblast vzdělání, organizací a vytváření sítí s větší či menší mírou strukturovanosti (Dugan 2003: 3), důležitá je také podpora formálních i neformálních setkání, kde si lidé vyměňují zkušenosti, informace a vzájemnou podporu. Na závěr zůstává otázka měření zplnomocnění žen, tj. jak nejlépe kvantitativně zachytit reálný efekt programů zplnomocnění žen. Projekty zabývající se měřením zplnomocnění poskytují operacionalizované ekonomické, sociokulturní, mezilidské, právní, politické a psychologické dimenze.²

Zplnomocnění žen jako součást teoretických přístupů a politických iniciativ usilujících o genderovou rovnost a rozvoj

Zplnomocnění žen je od 80. let minulého století vnímáno jako klíčový koncept problematiky rozvoje. Pojmu se chopily zejména aktivistky z Jihu a udělaly z něj vlajkoňse své kritiky západního feminismu. Jeho popularita spočívá v předpokladu, že se stane prostředkem pro osvobození žen a nastolení genderové rovnosti ve společnosti³. Koncept zplnomocnění se stal symbolem praktických snah o zlepšení situace žen z hospodářsky rozvojových zemí, přinesl postkoloniální kritiku eurocentrismu západního feminismu a umožnil nová témata rozvojového feminismu. Kritika feministek tzv. třetího světa označuje teoreticko-mocenský diskurs západního feministického myšlení za ideologii bílých žen ze středních vrstev, která vytvořila zjednodušený obraz žen třetího světa jako pasivních obětí, kterým je nutné pomáhat (Mohanty 1991, Oyewumi 1997). V rámci rozvojových studií začal být prosazován multietnický a multikulturní feministický přístup (Marchand, Parpart 1995, Bhavnani 2003).⁴ Rozvojový feminismus pomocí tohoto konceptu nasměroval pozornost feministického hnutí a feministických teorií k ženám třetího světa. Analyzoval globální ekonomiku a upozornil na negativní následky globalizačních procesů jako vykořisťování žen v postkoloniálních zemích, které jsou v převážné většině případů nuceny zastávat špatně placenou nekvalifikovanou práci (srov. Wichterich 2000)⁵. Rozvojový feminismus se rovněž snaží vypořádat se s rozpory mezi teoretickými východisky stra-

tegií zplnomocnění žen a jejich praktickými důsledky, ilustrovanými například střetem principu univerzálních lidských práv se specifickými kulturními hodnotami a pravidly daného společenství, které se s těmito univerzáliemi leckdy neslučují a mohou ženy poškozovat (např. ženská obřízka).⁶ Rozvojový feminismus byl ale také kritizován, že operuje s rétorikou a hodnotami západní kultury (Lorber 1998).

Během posledních tří dekad se začaly objevovat různé projekty zaměřené na strategie vedoucí k genderové rovnosti. Změna nastala v souvislosti se snahami propojit globální kontext s lokálními situacemi. Jak jsem již uvedla, pozornost západního feministického hnutí se obrátila směrem k aktivitám rozvojové pomoci a začaly se objevovat programy zaměřené na „ženy a rozvoj“ (*women and development*) či „ženy v rozvoji“ (*women in development*), které byly posléze přetaveny na problematiku „gender a rozvoj“ (*gender and development*) (Arnfred 2001: 73). Počáteční víceméně jednorázové iniciativy završila v roce 1995 4. světová konference o ženách v Pekingu, kde byly formulovány konkrétní kroky nutné ke zlepšení postavení žen ve světě. Konference definovala dva hlavní nástroje prosazování rovnosti mužů a žen – zplnomocnění žen a gender mainstreaming.⁷ Byla identifikována potřeba rozšiřovat kapacitu institucí (ministerstev, neziskových organizací atd.) pro implementaci principu genderové rovnosti do organizační struktury a činnosti. Na konferenci byla také přijata Akční platforma⁸ a Pekingská deklarace, které formulují mezinárodní závazek k vytyčeným cílům rovnoprávného postavení mužů a žen, rozvoje a míru pro ženy všude na světě. Tyto dokumenty byly potvrzeny přijetím iniciativy Rozvojové cíle milénia (*Millenium Development Goals*), kde jsou postulovány cíle směřované k roku 2015 – efektivně bojovat proti chudobě, hladu, nemocem, negramotnosti a genderové nerovnosti a vytvářet partnerství pro rozvoj. V loňském roce uplynulo od pekinské konference deset let a přes počáteční optimismus a mnohé úspěchy je zřejmé, že zůstává stále ještě mnoho oblastí, kde jsou práva žen soustavně ignorována. Téma jako násilí na ženách, feminizace chudoby, genderové podbarvené zločiny (vraždy novorozeňat ženského pohlaví atd.) či negativní dopady globalizace na ženy jsou stále naléhavá. Počáteční nadšení kolem konceptu gender mainstreamingu a programů zaměřených na gender a rozvoj záhy vystřídalo rozčarování. Arnfred v této souvislosti upozorňuje na nebezpečí globálních zastřešujících aktivit nadnárodních organizací, které vytvářejí globální formalizovaný jazyk a legitimizují diskurs dominantní genderové politiky, se kterým je obtížné polemizovat. Tyto instituce (například Světová banka) pak v podstatě prosazují emancipaci „shora“.⁹ Z genderové analýzy se stává technokratický diskurs ovládaný vědci a vědkyněmi a tvůrci či tvůrkyněmi politik, dochází k posunu pozornosti od žen k genderu (Arnfred 2001: 75–80). Propast mezi feministickým aktivismem a feministickými teoriemi se tak nadále prohlubuje, došlo k určité depolitizaci ženských témat a depolitizaci feministických teorií. Rozvojový feminismus se integroval do mašinerie rozvojových institucí (Světová banka atd.) a nikoliv

do feministického aktivismu. Na to reagovaly feministické aktivistky z Jihu a zmíněné problémy se staly terčem jejich kritiky namířené proti západnímu feminizmu. Na základě svých praktických zkušeností uchopily koncept zplnomocnění a vytvořily alternativu ke globálnímu přístupu rozvojového diskursu vyjádřenou feministickou sítí Alternativy pro rozvoj se ženami za novou éru DAWN (viz kapitolu níže). K vyřešení problémů teoretických přístupů (ženy a rozvoj, ženy v rozvoji, rozvoj a gender) a politických iniciativ týkajících se procesů rozvoje a genderové rovnosti je třeba přijmout nové paradigma rozvoje založené na chápání problematiky „žen, kultury a rozvoje“, kdy politická ekonomie nebude jediným měřítkem rozvoje (Bhavnani 2003).

Vybraní aktéři iniciativ zplnomocnění žen

Jak bylo řečeno výše, s konceptem zplnomocnění pracují organizace zabývající se strategiemi a projekty, které mají za cíl prosadit genderovou rovnost ve společnosti. Konkrétní projekty zplnomocnění se týkají např. reprodukčního zdraví, populační politiky, ekonomického zplnomocnění žen, významné jsou také projekty zaměřené na zvyšování informovanosti žen pomocí internetu a komunikačních technologií¹⁰. Strategie zplnomocnění žen jsou vedeny ze dvou směrů – významnou roli zde hraje stát (má za úkol připravovat vhodné podmínky pro odstraňování bariér diskriminujících ženy), nadnárodní instituce jako OSN a nadnárodní finanční instituce, jako například Světová banka. Na druhé straně stojí aktéři občanské společnosti, jako jsou ženské organizace, neziskové organizace, které mimo jiné podporují větší informovanost o genderové problematice.

Financováním a technickou podporou strategií gender mainstreamingu a zplnomocnění žen se zabývá Rozvojový fond pro ženy při OSN¹¹ (UNIFEM United Nations Development Fund for Women), který sponzoruje projekty v rozvojových zemích, jež usilují o politické, ekonomické a sociální zplnomocnění žen. Vychází z Akční platformy a Konvence pro odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW) (www.unifem.undp.org). Také Evropská unie podporuje zplnomocnění žen prostřednictvím implementace politik a programů, jež si kladou za cíl zlepšit dovednosti žen, umocnit jejich schopnosti a možnosti, aby tak posílily svou pozici ve společnosti.¹²

K významným sítím nevládních organizací, jež se věnují iniciativám zplnomocnění žen, patří již zmíněná síť Development Alternatives with Women for a New Era (DAWN) – síť vědeckých pracovníků a aktivistek z ekonomického Jihu, které se zabývají feministickým výzkumem a usilují o dosažení demokracie a ekonomické a genderové spravedlnosti. Jejich úsilí bylo formalizováno na fóru neziskových organizací v Nairobi v roce 1985. DAWN se věnuje také otázce vlivu globálních ekonomických a politických krizí na chudé (<http://www.dawnorg.org/>). Society for International Development (SID) představuje organizaci zastřešující programy pro reprodukční zdraví, populační politiku, programy zaměřené na ženy a politiku lokace. Tato organizace sdružuje aktivisty a intelektuály z celého světa, kteří studují ženské

hledisko politických aktivit týkajících se těla, prostředí a veřejného prostoru v souvislosti s globalizací. Zastřešuje také například *Síť zplnomocnění žen* (SID – Women's Empowerment Network), jež zahrnuje iniciativy a programy jako například Reprodukční zdraví, zplnomocnění žen a populační politika; Ženy a politika umístění: moc, kultura a identita; Ženy na síti: Poznání, informace a komunikační technologie pro rozvoj podporující ženy v užívání internetu jako nástroje svého zplnomocnění, je jednou z nejstarších sítí zaměřených na problematiku genderu a mezinárodního rozvoje (založena v roce 1976) a poskytuje prostor pro strategické plánování sociální spravedlnosti na úrovni mezinárodního rozvoje (<http://www.sidint.org/programmes/programmes.htm>).

Literatura

- Arnfred, S. 2001. „Questions of Power: Women's Movements, Feminist Theory and Development Aid.“ Pp. 73–87 in Sisask, A. (ed.). *Discussing Women's Empowerment*. Stockholm: Novum Frafiska AB.
- Aithal, V. 1999. „Empowerment and Global Action of Women – Theory and Practice.“ Dostupné na: www.skk.uit.no/WW99papers/Aithal_Vathsala.pdf.
- Bhavnani, Kum-Kum, Foran J., Kurian P. eds. 2003. *Feminist Futures: Re-imagining Women, Culture and Development*. London and New York: Zed Books.
- Blumberg 2005. „Women's Economic Empowerment as the “Magic Potion” of Development?“ Text přednesen v rámci 100. výročního setkání Americké sociologické asociace. Srpen 2005.
- Červinková, A. 2003. „Gender mainstreaming/mainstreaming gender?“ *Kontext. Časopis pro gender a vědu*, č. 1–2: 8–16.
- Dugan, M. A. 2003. „Empowerment“. Dostupné na: www.beyondintractability.org/essay/empowerment.
- Elisheva, S. 2004. „Developing a Theory of Empowerment“. In Elisheva, S. *Empowerment and community planning*. (Internetová verze knihy) Dostupné na: npow.org/elisheva_saden_empowerment_intro.pdf.
- Fraser, N. 1997. *Justice Interruptus. Critical Reflections on the 'Postsocialist' Condition*. New York: Routledge.
- Garba, K. P. 1999. „An Endogenous Empowerment Strategy: A Case Study of Nigerian Women“. *Development in Practice*, Vol. 9, No. 1 & 2: 130–141.
- Gender, rovné příležitosti, výzkum*, č. 1/2000. Praha.
- Griffen, V. 1989. *Women, Development and Empowerment: A Pacific Feminist Perspective*. Kuala Lumpur: Asian and Pacific Development Centre. Dostupné na: <http://www.nzetc.org/tm/scholarly/metadata-tei-GriWom2.html>.
- Lennie, J., Hatcher, C., Morgan, W. 2003. „Feminist Discourses of (Dis)empowerment in an Action Research Project Involving Rural Women and Communication Technologies.“ *Action Research*, Vol. 1: 57–80.
- Lorber, J. 1998. „The Variety of Feminisms and their Contribution to Gender Equality.“ Pp. 7–43 dostupné na: <http://docserver.bis.uni-oldenburg.de/publikationen/bisverlag/unireden/ur97/kap1.pdf>.
- Kabeer, N. 2001. „Reflexions on the Measurement of Women's Empowerment.“ Pp. 17–56 in Sisask, A. (ed.). 2001. *Discussing Women's Empowerment*. Stockholm: Novum Frafiska AB.
- Malhotra, A., Schuler, S. R., Boender, C. 2002. „Measuring Women's Empowerment as a Variable in International Development.“ Dostupné na: <http://www.aed.org/LeadershipandDemocracy/upload/MeasuringWomen.pdf>.
- Marchand, M. H., Parpart, J. L. 1995. *Feminism, Postmodernism, and Development*. London: Routledge.
- Mohanty, Ch. T. 1991. „Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses.“ In Mohanty, Ch. T., Russo, A., and Torres, L. (ed.) *Third World Women and the Politics of Feminism*. Indianapolis: Indiana University Press.
- Oxaal, Z., Baden, S. 1997. *Gender and Empowerment: Definitions, Approaches and Implications for Policy*. Brighton: Institute of Development Studies.
- Oyewumi, O. 1997. *The Invention of Women: Making an African Sense of Gender Discourse*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Parpart, J. L., Connelly, M. P., Barriteau, V. E. (eds.). 2000. *Theoretical Perspectives on Gender and Development*. Canada: International Development Research Centre.
- Verloo, M. 2005. *Displacement and Empowerment: Reflections on the Concept and Practice of the Council of Europe Approach to Gender Mainstreaming and Gender Equality*. Oxford: Oxford University Press.
- Wichterich, Ch. 2000. *Globalizovaná žena*. Praha: proFem.
- Williams, E. 1999. „Why so silent? Empowering Women in a Wired World.“ Dostupné na: http://www.skk.uit.no/WW99/papers/Williams_Esther.pdf.

Poznámky

- 1** Termín empowerment of women lze chápat také jako posílení pozice žen či zapojení žen, poskytnutí větších pravomocí ženám, blízko konceptu leží také termín sociální inkluze.
- 2** Standardizace konceptu ale pochopitelně znamená určitou redukci. Blíže viz Malhotra, Schuler a Boender 2002.
- 3** Přesto tento koncept není přijímán jednoznačně – od glorifikace ekonomického zplnomocnění žen (Blumberg 2005) až po skeptické interpretace konceptu (Lennie, Hatcher a Morgan 2003).
- 4** Více k feministickým teoriím rozvoje viz Parpart, Connelly, Barriteau 2000.
- 5** Rozvojový feminismus tak významně přispěl k genderové analýze výrobních vztahů v postkoloniálních oblastech, kde způsob produkce a pravidla příbuzenských vztahů určují přerozdělování nadbytku a představují měřítko postavení mužů a žen v dané společnosti (Lorber 1998: 13).
- 6** V této souvislosti je vhodné uvést spor multikulturalismu s feminismem o to, zda kultura představuje prostředek pro sebeurčení nebo překážku v dosažení univerzálních práv. Feministická kritika multikulturalistické premisy upozorňuje na androcentrické jádro kulturních norem a identit (viz např. Fraser 1997).
- 7** Gender mainstreaming vyjadřuje systematickou integra-

ci principu genderové rovnosti do všech politik a programů, organizací a jejich kultur. Jde tedy o snahu zapojit genderově specifickou perspektivu do rozhodovacích procesů určité organizace a podpořit tak reálnou genderovou rovnost. Jedná se o kontroverzní koncepci jednak vzhledem k akademickým neshodám ohledně definice a cílů této koncepce, ale také pro problematický předpoklad existence všeobecného souhlasu se zavedením tohoto principu ignorujícího případnou kritiku. Blíže k vymezení, vývoji a diskusi o povaze konceptu viz např. Červinková 2003. Tento koncept je někdy vnímán jako samoúčelný nástroj, který se změnil v soustavu technokratických opatření a jenž se skutečnými ženami a jejich potřebami nemá nic společného (srov. Verloof 2005).

8 K české situaci viz <http://www.feminismus.cz/ebooks/platforma/index.html>.

9 Obdobně problematický je způsob, jakým uchopili princip zplnomocnění žen klíčové instituce jako OSN; Aithal poznamenává, že ženy jsou často v projektech prezentovány primárně jako chudé a negramotné s tím, že je potřeba je poučit a posílit pomocí inovativních reprodukčních technologií (Aithal 1999: 3).

10 Pro ilustraci viz např. studie shrnující výsledky workshopu Women, Development and Empowerment, kde jsou hodnoceny různé projekty na zplnomocnění žen v oblasti Pacifiku (Griffen 1989). Více k informačním technologiím jako nástroji pro zplnomocnění žen v rozvojových zemích a k roli informací a médií studie Esther Batiri Williams „Why so silent? Empowering women in a wired world.“ (Williams 1999).

11 Více informací ke konkrétním orgánům OSN zabývajícím se genderovou tematikou na <http://www.un.org/womenwatch>.

12 Více k programům EU pro genderovou rovnost viz http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/gender_equality/index_en.cfm.

Lenka Veselá je od letošního roku externí doktorandkou programu sociologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kde se zabývá současnými feministickými teoriemi. Kromě toho také pracuje v oblasti kvalitativního výzkumu trhu.

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA PROŽENSKY ORIENTOVANÝCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ V ČESKÉ REPUBLICĚ / JANA CHALOUPKOVÁ

Cílem tohoto článku je podat základní přehled o neziskových organizacích, které se v České republice zaměřují na prosazování rovných příležitostí mužů a žen a na podporu žen. Aktivitu, které se zaměřují na podporu žen, zlepšení jejich postavení a prosazování genderové rovnosti, můžeme souhrnně označit jako prožensky orientované¹. Mezi prožensky orientované neziskové organizace lze zařadit: 1. organizace, které poskytují ženám profesionální pomoc nejrůznějšího typu (např. právní, ekonomickou, sociální); 2. svépomocná sdružení žen; 3. organizace zaměřující se na prosazování ženských práv a genderové rovnosti. Některé z těchto organizací se soustřeďují výhradně na ženskou, popř. genderovou problematiku, jiné vytvářejí projekty na podporu žen v rámci svého širšího tematického zaměření (např. v rámci zaměření na lidská práva, na podporu menšin nebo na pomoc skupinám sociálně znevýhodněných občanů). Některé z nich přitom mohou samy přijímat označení ženské organizace, popřípadě se vnímat jako organizace feministická.

Zdroje informací o prožensky orientovaných organizacích a projektech

Tento článek čerpá z analýz a datové základny dvou výzkumných projektů² realizovaných oddělením Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR v letech 2003–2006, které si kladly za cíl zmapovat veřejné aktivity zaměřující

se na podporu žen a genderové rovnosti. Ve snaze postihnout proženské aktivity v nejširším smyslu se vedle ženských neziskových organizací a občanských skupin (tj. organizací, na něž můžeme najít odkaz v adresářích ženských organizací) výzkumný tým rozhodl zaměřit i na proženské aktivity v širším smyslu – tj. aktivity, jejichž primárním cílem není prosazovat práva žen, ale které se zaměřují alespoň v části svých aktivit na podporu žen či podporu rovných příležitostí mužů a žen (dále je budu označovat jako *další proženské neziskové organizace*).

Základním zdrojem informací o ženských organizacích fungujících v České republice jsou adresáře, které sestavují samy ženské organizace, především Gender Studies, o. p. s.³ Seznam neziskových organizací působících v oblasti rovnosti mužů a žen, obsahově se překrývající s předchozím, zveřejňuje na svých internetových stránkách i Ministerstvo práce a sociálních věcí.⁴ Informace o dalších neziskových organizacích, které mají projekty na podporu žen a genderové rovnosti, můžeme najít v databázi Informačního centra neziskových organizací (ICN).⁵

V druhé části článku se zaměřím na podrobnější představení charakteru prožensky orientovaných neziskových organizací a projektů. V této části vycházím z analýzy polostrukturovaných rozhovorů, které byly provedeny v rámci výše uvedených projektů s představitelkami a představiteli 19 českých ženských neziskových organizací a pěti